

STALIŠČA GIMNAZIJCEV DO SLOVENSКИH JEZIKOVNIH ZVRSTI: RAZISKAVA S TEHNIKO PRIKRITIH DVOJIC

Maja BITENC

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-mail: bitenc.maja@ff.uni-lj.si

IZVLEČEK

V dveh poskusih smo s tehniko prikritih dvojic med dijaki idrijske in ljubljanske gimnazije ugotavljali stališča do knjižnega pogovornega jezika oziroma narečja in vpliv metodologije na dobljene odgovore. Prvi od dveh zaporednih člankov predstavlja teoretski okvir za proučevanje jezikovnih stališč in prvi poskus, ki prinaša tako kvantitativne kot kvalitativne rezultate. Ocene kažejo, da idrijski dijaki govorko pri uporabi narečja ocenjujejo nižje pri solidarnostnih in statusnih lastnosti, ljubljanski pa nižje pri statusnih, a višje pri solidarnostnih lastnostih. Odgovori na vprašanja odprtega tipa osvetljujejo kvantitativne ocene.

Ključne besede: sociolingvistika, socialna psihologija, jezikovna stališča, knjižni pogovorni jezik, narečje

ATTITUDINI DEGLI STUDENTI DI LICEO CLASSICO AI VARI LINGUAGGI SLOVENI: RICERCA CON LA TECNICA DEL MATCHED-GUISE

SINTESI

Due esperimenti con la tecnica del matched-guise sono stato effettuati tra gli studenti di due licei classici, in Idria e Lubiana, con lo scopo di identificare l'attitudine a parlare lo Sloveno parlato standard o uno dei dialetti Sloveni. Nel primo dei due articoli, l'esperimento è presentato sia da un punto di vista quantitativo che qualitativo. I risultati dimostrano che in Idria lo speaker usato nell'esperimento è stato valutato meglio sia nello status-stressing che nel solidarity-stressing quando questo ha usato lo Sloveno standard, mentre a Lubiana lo speaker è stato apprezzato di più nello status-stressing usando lo Sloveno standard, e nel solidarity-stressing usando il dialetto. Le risposte a domande aperte dimostrano questi risultati.

Parole chiave: sociolinguistiche, psicologia sociale, attitudine ai linguaggi, Sloveno parlato standard, dialetto.

1. UVOD

Razprava obravnava raziskavo jezikovnih stališč, ki lahko osvetlijo sociolingvistična razmerja med posameznimi zvrstmi slovenščine in njihovimi govorci, jezikovno prakso v posameznih kontekstih, jezikovne stereotipe ter povezavo med jezikom in identiteto v slovenski jezikovni skupnosti. Raziskava se osredotoča na stališča do slovenskega knjižnega pogovornega jezika in rovtarskega narečja/kanomeljskega govora pri dijaki ljubljanske in idrijske gimnazije, pri čemer je prvič v slovenskem sociolingvističnem prostoru uporabljena t. i. tehnika prikritih dvojic. V prvem od dveh zaporednih člankov¹ je predstavljen teoretski okvir za proučevanje jezikovnih stališč in prvi od dveh poskusov² z omenjeno tehniko, pri katerem so dijaki odgovarjali tudi na vprašanja odprtega tipa; v razpravi so torej obravnavani tako kvantitativni kot kvalitativni rezultati. V drugem članku bo predstavljen drugi poskus z rezultati, statistična primerjava rezultatov obeh poskusov in kritično ovrednotenje raziskave.

2. JEZIKOVNA STALIŠČA

Pojem *stališča* se je uveljavil v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja v sodobni socialni psihologiji, je zelo kompleksen in ima v vsakdanjem jeziku širši pomen kot v psihologiji, kjer zanj obstaja več različnih definicij. Vse poudarjajo, da gre za trajno duševno pripravljenost za določen način odzivanja, da jih pridobivamo skozi življenje, v procesu socializacije in da imajo direktiven in dinamičen vpliv na obnašanje in njegovo doslednost. Na oblikovanje in spreminjanje stališč najbolj vplivajo skupinska pripadnost, informacije in znanje ter osebnostne značilnosti (Ule, 2009, 126–127, 133–134).³ Stališča so integracija treh osnovnih duševnih funkcij: kognitivne, čustvene in motivacijske, lahko bi dodali še diskurzivno oziroma argumentativno komponento, saj se stališča oblikujejo v komunikacijskih in diskurzivnih praksah (prim. Billig, 1996, 205–219).

Jezikovna stališča kažejo ne samo odnos do jezika, temveč predvsem odnos do jezikovne skupnosti in govorcev določenega jezika oziroma zvrsti. Iz prevzetih ali naučenih stališč v največji meri izvirata tudi status in

pomen jezika v družbi in pri posamezniku. Stališča se oblikujejo ali krepijo preko jezikovnih ideologij, stereotipov in mitov o jeziku, igrajo ključno vlogo pri širjenju ali upadanju rabe jezika, vplivajo na življenja ljudi, njihov položaj v družbi in njihovo svobodo, uspeh v šoli, v sodnih, zdravstvenih in službenih kontekstih (prim. pomembnejše preglede področja v Baker, 1995; Garret, Coupland in Williams, 2003; Garret, 2010). Večina raziskav na področju stališč do jezika temelji na mentalistični teoriji o naravi stališč, ki stališča označuje kot posredujočo spremenljivko med dražljajem, ki vpliva na osebo, in odzivom – gre za neke vrste stanje pripravljenosti osebe, da se na določen dražljaj odziva tako ali drugače⁴ (Fasold, 1996, 147–150).

2.1 Raziskave jezikovnih stališč

Pri raziskovanju jezikovnih stališč raziskovalci uporabljajo neposredne ali posredne metode. Pri prvih gre večinoma za odkrito spraševanje o pomenu jezika oziroma jezikovnih variant v obliki intervjujev ali anket, pri drugih za razkrivanje (predvidoma) globljih prepričanj in predispozicij, zato so osnovane tako, da se anketiranci ne zavedajo, da se proučujejo njihova stališča. Problematiko jezikovnih stališč osvetljujejo tudi spoznanja ljudskega jezikoslovja (ang. »folk linguistics«, prim. Niedzielski in Preston, 2003), teorije jezikovnega prilagajanja, analize diskurza in etnografskih študij (prim. Garret, 2010).

Standardna in pogosto uporabljena metoda na področju raziskav jezikovnih stališč je tako imenovana »matched-guise technique« ali tehnika prikritih dvojic, ki jo je v 60. letih 20. stoletja uveljavil kanadski socialni psiholog Wallace Lambert s sodelavci (Lambert, 1967).⁵ Metoda je tako neposredna, ker preizkušanci podajajo eksplicitne izjave o govorcevih lastnostih, kot posredna, ker se odzivajo na govorca, ne na jezik (Lambert, 1967, 93–94; Fasold, 1996, 150). Za podajanje odzivov anketirancev se pogosto uporablja semantični diferencial, ki ga je razvil psiholingvist Charles Osgood (Osgood, Suci in Tannenbaum, 1957). Gre za lestvice z nasprotnimi lastnostmi in vmesnimi stopnjami (navadno od pet do sedem), pri katerih anketiranci s križcem na eni izmed črtic označijo stopnjo lastnosti, ki bi jo prisodili govor-

1 Uredništvu revije *Annales, Series Historia et Sociologia* se zahvaljujem za pripravljenost za zaporedno objavo dveh vsebinsko zelo povezanih člankov.

2 Zasnovala in izvedla sem ga v okviru predmeta Sociolingvistika pod mentorstvom red. prof. dr. Albine Nečak Lük na podiplomskem študiju, statistično analizo rezultatov sem opravila v okviru dela za izpit Metodologija psihološkega raziskovanja pod mentorstvom red. prof. dr. Valentina Bucika ob pomoči doc. dr. Boštjana Bajca. Vsem navedenim, vsem sodelujočim dijakom in njihovim profesorjem ter obema ravnateljema najlepša hvala za pomoč in sodelovanje. Iskrena hvala tudi doc. dr. Karmen Kenda-Jež, red. prof. dr. Marku Stabeju in anonimnim recenzentom za koristne pripombe glede članka.

3 Zgodovinske okoliščine nastanka in razvoj razumevanja pojma, različna teoretska pojmovanja in njihove kritike, razmerje do sorodnih pojmov in izsledki raziskav, ki kažejo na (ne)povezanost med stališči in dejanskim obnašanjem, so opisani v Ule, 2009, 123–176.

4 Druga osnovna teorija o naravi stališč je t. i. behavioristična, po tej so stališča vedenjski odzivi sami, najdemo jih torej lahko v obnašanju, v odzivih ljudi na družbene situacije.

5 V prvotni različici tehnike prikritih dvojic anketiranci poslušajo naključno razvrščene posnetke nekaj dvojezičnih govorcev, ki berejo odlomek v dveh jezikih, in nato govorce ocenijo glede na izbrane lastnosti. Pri tem se ne zavedajo, da se isti glas ponovi dvakrat in tako razliko v ocenah pri isti osebi lahko pripišemo prav jeziku (Lambert, 1967, 93–94).

cu. Ko so odgovori zbrani, se jim pripiše številke in izračuna povprečje vrednosti.

Primer: prijazen – – – – – neprijazen

Tehnika prikritih dvojic kot posredna metoda bolje razkriva osebna stališča kot neposredni vprašalniki in velja za posebej dragoceno pri proučevanju stereotipov oziroma predsodkov, ki jih imajo člani ene družbene skupine do druge. Številne tovrstne raziskave v zadnjih desetletjih v različnih jezikovnih skupnostih so pripomogle k razumevanju jezikovnih stališč in oblikovanju glavnih dimenzij vrednotenja jezika in govorcev ter pomembno prispevale k razvoju sociolingvistične teorije, zato njihov pomen ostaja aktualen tudi danes (Fasold, 1996, 150; Edwards, 2009, 263; Garret, 2010, 53–87; Soukup, 2012).

Kritike te metode so povezane predvsem z nenaravnostjo testne situacije, saj je ocenjevanje ljudi na lestvicah semantičnega diferenciala po poslušanju kratkega odlomka oddaljeno od življenjske realnosti. Delikaten je izbor teme besedila in konteksta, saj je lahko oboje primerno za en jezik oziroma jezikovno varianto, za druge mogoče ne, kar vpliva na pridobljene ocene, problematična je lahko tudi domnevna avtentičnost izbrane jezikovne variante. Raziskovalci so se poskušali izogniti tem težavam z različnimi prilagoditvami same tehnike (prim. Fasold, 1996, 152–176; Garret, 2010, 57–59).

V slovenskem jezikovnem prostoru so bila jezikovna stališča deležna raziskovalne pozornosti pretežno pri proučevanju položaja slovenščine (in njenih zvrsti) kot manjšinskega jezika (npr. Novak Lukanovič, 1993; Nečak Lük, 1998). Opravljenih je bilo tudi nekaj raziskav, ki so med drugim proučevale stališča do slovenščine oziroma njenih zvrsti v Sloveniji, tako npr. raziskava o odnosu do slovenskih družbenih govoric oziroma štirih različnih sociolektov pri različnih družbenih skupinah (Skubic, 2005) ter med študenti opravljeni raziskavi o rabi narečij in odnosu do njih (Smole, 2004; Lundberg, 2007), pri čemer druga temelji na spoznanjih perceptivne dialektologije. Omeniti velja tudi poljudni anketi o simpatičnosti in privlačnosti posameznih narečij (Pal, 2005; Kopal Ocvirk, 2010).

3. METODOLOGIJA PRVEGA POSKUSA: PREDAVATELJICA SOCIOLINGVISTIKE

Prvi poskus, s katerim sem želela ugotoviti stališča do knjižnega pogovornega jezika oziroma narečja, je bil zasnovan na podlagi poskusa, opisanega v Giles in

Bourhis (1976), vprašalnik sem oblikovala na podlagi še nekaj sorodnih raziskav (glej razdelek 3.1 in opombo 25). Poskus sem izvedla v dveh oddelkih prvih letnikov Gimnazije Jurija Vege Idrija⁶ in Škofijske klasične gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano (starost anketirancev 15 oziroma 16 let) pomladi 2009, pri čemer sem v enem razredu na vsaki šoli govorila knjižno pogovorno, v drugem narečno (kanomeljski govor cerkljanskega narečja rovtarske narečne skupine). Po uveljavljeni socialnozvrstnostni teoriji je sicer zvrst, ustrezna za predavanja v razredu, knjižni (zborni) jezik, za razlage in komunikacijo z učenci, pri čemer gre za tvorjenje besedila v navzočnosti naslovnika, tudi manj stroga, pogovorna varianta knjižne slovenščine, knjižna pogovorna zvrst (prim. Toporišič, 2000, 15–17). Kot kažejo tako rezultati nekaterih empiričnih raziskav (npr. raziskava o knjižnem pogovornem jeziku med učenci in učitelji v šolah na Idrijskem, opisana v Felc, 2007, izsledki povzeti v Bitenc, 2009, 75–76) kot zapisi v strokovni literaturi, pa v praksi na področju šolstva ni enotnih stališč glede norme govornega učnega jezika, udejanjanja pa nihajo od večjega ali manjšega upoštevanja norme do zavestnega opuščanja le-te na račun vsakdanjega jezika (prim. Pogorelec, 1998, 58–59). Za idrijsko-cerkljansko področje v splošnem velja, da je zaradi visokega statusa narečja le-to v uporabi tudi v poljavnih (poluradnih) govornih položajih, med drugim v šoli pri manj formalnih oblikah dela (prim. Kenda-Jež, 2002, 67). Tako lahko trdimo, da so dijaki na idrijski gimnaziji vajeni narečnega oziroma vsaj narečno obarvanega govora, je bilo pa narečje v izbranem kontekstu nekoliko presejeto in nenavadno za ljubljanske dijake, kar je vsekakor treba upoštevati pri interpretaciji rezultatov.

Na vprašanja je odgovarjalo 107 dijakin in dijakov, od tega 43 v Idriji (21 v razredu, v katerem sem govorila v knjižnem pogovornem jeziku, in 24 v razredu, v katerem sem govorila narečno) in 64 v Ljubljani (33 – knjižni pogovorni jezik in 31 – narečje). Večina dijakov idrijske gimnazije prihaja s področja cerkljanskega narečja (Idrija in Cerkljansko z okolico), nekateri se vozijo iz krajev s področja črnovrškega in horjulskega narečja. Večina dijakov Škofijske klasične gimnazije prihaja iz Ljubljane in okolice, dijaki, ki v času šole bivajo v dijaškem domu, pa tudi iz drugih narečnih skupin. Druge dejavnike smatramo za konstantne, oba razreda pa za enaki in reprezentativni skupini.⁷

Po vstopu v razred je dijak nagovorila njihova učiteljica,⁸ nato sem dijak po pozdravu tudi sama. Povedala sem, da izviram iz Kanomlje (v bližini Idrije) in da sem zaposlena na ljubljanski Filozofski fakulteti, kjer se ukvarjam predvsem s sociolingvističnimi temami. Nato sem

6 Rezultati iz idrijskih razredov so bili v okviru razprave o slovenščini v vzgojno-izobraževalnem sistemu predstavljeni na simpoziju Obdobja 28: Infrastruktura slovenščine in slovenistike (Bitenc, 2009).

7 Potrudila sem se, da nisem delala razlik glede dejavnikov, ki bi lahko vplivali na vtis pri dijakih (obleka, mimika, gestikulacija, očesni stik ipd.). Podobni komentarji pri odgovorih o splošnem vtisu potrjujejo, da mi je to uspelo. Po zagotovilu učiteljic sta oba oddelka enakovredna glede na komunikativnost, sposobnosti, uspeh itd. Kritičen komentar izhodišč za primerljivost razredov je v razdelku 4 v sledečem članku.

8 Na Škofijski klasični gimnaziji je šlo za učitelja, zaradi ekonomičnosti in preglednosti pa v članku uporabljam samo žensko obliko.

predstavila nekoliko skonstruirano zgodbo o tem, da s kolegi med ljudmi, tudi med študenti slovenistike, opazamo površne in včasih zmotne predstave o sociolingvistikah ter da si prizadevamo, da bi dijaki o tovrstnih vprašanih kaj več slišali že med srednješolskim izobraževanjem. Rekla sem, da si želimo uvesti poskusni sklop predavanj, s katerim bi ugotovili, katera sociolingvistična poglavja bi bila najbolj primerna za obravnavo v gimnazijah. Spodbudila sem jih k neobremenjenemu odgovarjanju in izpostavila, da bodo njihovi odgovori za nas pomemben vir informacij o predstavah srednješolcev o izbranih temah. Vprašanja o dvo-/večjezičnosti sem glasno prebrala, razdelila liste, jih po približno petminutnem odgovarjanju pobrala, delo predala kolegici in se poslovila. Učiteljica je dijakom rekla, da sem ena izmed kandidatki, ki naj bi po srednjih šolah izvajale poskusni sklop predavanj o sociolingvistikah, in jih prosila, da me ocenijo kot potencialno predavateljico.⁹ Najprej so dobili liste z vprašanji odprtega tipa o splošnem vtisu, nato lestvice semantičnega diferenciala, nazadnje pa vprašanja odprtega tipa o uporabljeni jezikovni varianti. Na koncu je učiteljica vse liste pobrala in se zahvalila za sodelovanje.

3.1 Lestvice semantičnega diferenciala

Vprašalnik je pri obeh poskusih vseboval 14 lestvic semantičnega diferenciala z naključno razporejenimi lastnostmi: *inteligentna, prijazna, izobražena, prijateljska, dobra, ambiciozna, družabna, bogata, ima vodilne sposobnosti, vredna zaupanja, všeč mi je, samozavestna, uspešna, fleksibilna*. Dijaki so morali s križcem na eni izmed sedmih črtic označiti stopnjo lastnosti, ki bi mi jo prisodili, pri čemer smo pri analizi vrednost 1 pripisali najnižji stopnji, 7 pa najvišji stopnji lastnosti. Pri interpretaciji izpostavljam odstopanja za več kot pol ocene (vsaj +/- 0,5) in statistično pomembne razlike v ocenah,¹⁰ pri katerih navajam tudi vrednost Sig.¹¹ Na grafih je levo šest lastnosti, ki se nanašajo na statusno razsežnost (inteligentnost, izobraženost, uspešnost, ambicioznost, vodstvene sposobnosti, bogastvo), sledi osem lastnosti,

ki se nanašajo na solidarnostno razsežnost (prijaznost, prijateljskost, dobrotu, družabnost, stopnja zaupanja, všečnost, samozavest, fleksibilnost).

Seznam lastnosti je bil oblikovan na podlagi sorodnih raziskav, predvsem po Carranza in Ryan, 1975 (8 lastnosti, zajetih v dve razsežnosti, status in solidarnost, vključila sem vse: izobraženost, inteligentnost, uspešnost in bogastvo ter prijateljskost, dobrotu, prijaznost in stopnjo zaupanja), El-Dash in Tucker, 1975 (4 lastnosti, upoštevane inteligenca, všečnost in vodilne sposobnosti), Bourhis, Giles in Lambert, 1975 (14 lastnosti, od teh sem izbrala 4: samozavest, všečnost, stopnjo zaupanja in dobrotu), pri čemer sem upoštevala slovenski sociolingvistični kontekst (nisem, recimo, uporabila vernosti iz drugega poskusa, ki je v Egiptu pri tovrstnem ocenjevanju relevantna, pri nas pa ne), dodala pa sem še ambicioznost, družabnost in fleksibilnost, ki so se mi na podlagi lastne presoje zdele relevantne. Upoštevala sem delitev na dve glavni razsežnosti, status in solidarnost (slednja zajema razsežnosti integritete in privlačnosti), na kateri se večinoma osredotoča vrednotenje pri tovrstnih poskusih (prim. Carranza in Ryan, 1975; Fasold, 1996, 168–170; Edwards, 2009, 92).¹²

4. ANALIZA REZULTATOV IN RAZPRAVA

4.1 Prvi poskus: Ocene na lestvicah semantičnega diferenciala

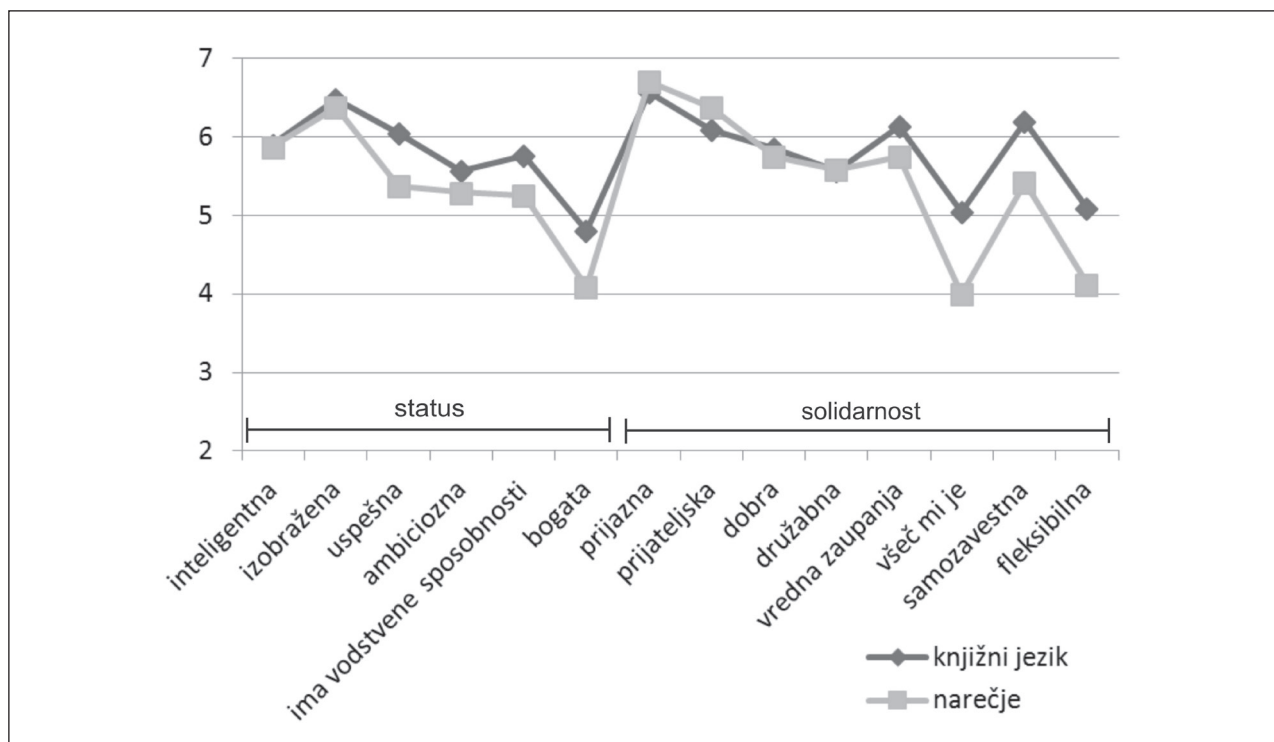
Če primerjamo idrijska razreda (Slika 1), lahko ugotovimo, da sem skoraj pri vseh lastnostih (tam, kjer ni tako, pa je odstopanje v drugo smer zanemarljivo), dobila nižje ocene v razredu, kjer sem govorila narečno, kot v razredu, kjer sem govorila knjižno pogovorno. Odstopanje je podobno pri lastnostih, ki so povezane s statusom (-0,39), in pri lastnostih, ki so povezane s solidarnostjo (-0,36), posebej pa izstopajo nižje ocene pri všečnosti (-1,05, Sig 0,033), fleksibilnosti (-0,97, Sig 0,023), bogastvu (-0,73, Sig 0,028), samozavesti (-0,77, Sig 0,040) in uspešnosti (-0,67).

9 Lahko bi mislili, da je na podlagi nekajminutnega poslušanja osebe težko presojati o njenih lastnostih, pa vendar raziskave kažejo, da je prvi vtis, ki nastane ob prvem srečanju s človekom, kljub temu da nimamo veliko informacij o njem, zelo kompleksen, da se ohrani in vpliva na oceno osebe v naslednjih stikih (Ule, 2004, 87).

10 Statistično analizo sem opravila v programskem okolju IBM SPSS, verzija 20. Najprej sem izračunala povprečja ocen posameznih razredov, jih primerjala, nato pa opravila analizo variance (one-way ANOVA) vseh razredov ter relevantne primerjave med posameznima dvema razredoma s post hoc testi: opravila sem test homogenosti varianc in rezultate posameznih primerjav med razredi, ki so bili po ANOVI statistično pomembno različni (rezultat < 0,05), preverila glede na rezultat pri testu homogenosti varianc: tiste, pri katerih je bil rezultat homogenosti varianc < 0,05, torej so bile razlike pomembne, sem nadalje testirala z metodo Games Howell, tiste, pri katerih je bil rezultat homogenosti varianc > 0,05, torej so bile razlike nepomembne, pa z metodo LSD. Več o statističnih metodah v Sagadin, 2003, in Field, 2006.

11 Rezultat je statistično pomemben, če je statistična pomembnost (Sig) manjša ali enaka 0,05, kar pomeni 5-odstotno stopnjo tveganja, da je rezultat naključen – torej obstaja 95-odstotna verjetnost, da med dvema spremenljivkama res obstajajo razlike ali da sta spremenljivki med seboj povezani. V tem primeru navadno sprejmemo eksperimentalno hipotezo kot resnično in lahko rezultate z veliko gotovostjo posplošimo z vzorca na populacijo (več o meji za statistično pomembnost rezultatov v Field, 2006, 25–29, in Cankar in Bajec, 2003, 99–102).

12 Zgodnejša različica intuitivne kategorizacije osebnostnih lastnosti, po katerih informanti navadno ocenjujejo ljudi, zajema tri skupine: kompetenco (npr. inteligentnost, izobraženost), osebnostno integriteto (npr. iskrenost, stopnja zaupanja) in socialno privlačnost (npr. prijateljskost, smisel za humor) (Lambert, 1967). Za nadaljnjo razpravo o izboru lastnosti glej razdelek 4 v drugem članku.

Slika 1: Povprečne ocene različnih lastnosti govorce v idrijskih razredih glede na uporabljeno jezikovno vrsto
Figure 1: Average ratings for different dimensions of the speaker in Idrija according to language variety used

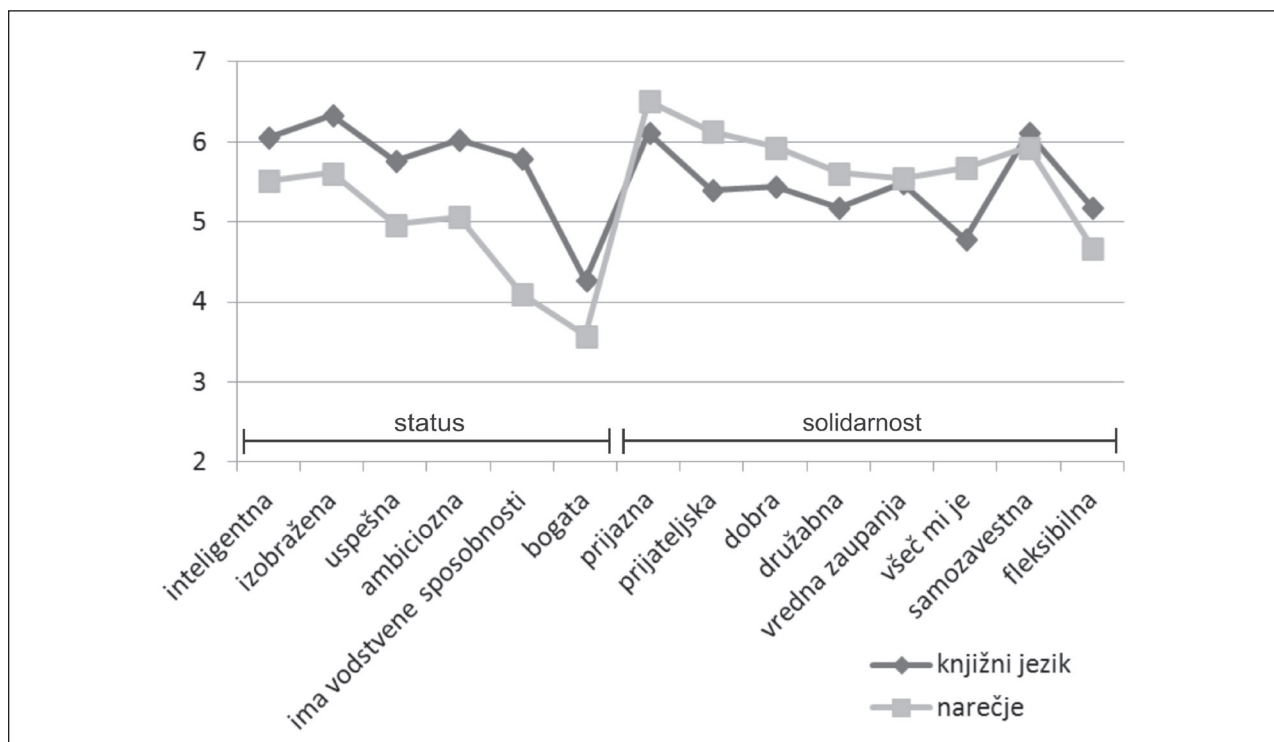
Pričakovali bi, da bodo dijaki v Idriji narečje, ki jim je blizu in jim predstavlja element skupinske identifikacije in osebne identitete (obenem so tudi pri drugih učiteljih vajeni narečnega ali vsaj narečno obarvanega govora, prim. Bitenc, 2009), ocenili višje, predvsem pri solidarnostnih lastnostih, vendar to ni tako. Tudi v vrsti drugih sorodnih raziskav anketiranci nižje vrednotijo govorca lastne (nestandardne) jezikovne variante.¹³ Sklepamo lahko (tudi iz odgovorov na vprašanja odprtega tipa), da so me dijaki videli kot nekoga, ki je k njim prišel iz Ljubljane in se poklicno ukvarja s slovenščino, zaradi česar je bilo uporabljeno narečje v šolski situaciji zanje še posebno nenaravno, morda so ga dojeli kot vstopanje v njihovo intimo tam, kjer to ni primerno.

V ljubljanskih razredih (Slika 2) so bile ocene statusnih lastnosti pri uporabi narečja precej nižje kot pri uporabi knjižnega pogovornega jezika (-0,90, Sig 0,000), kar je pravzaprav pričakovano. Dijaki, ki so po-

slušali predstavitev v narečju, so menili, da imam nižje vodstvene sposobnosti (-1,69, Sig 0,000), da sem manj ambiciozna (-0,97, Sig 0,021), manj uspešna (-0,79), manj izobražena (-0,72), manj bogata (-0,69, Sig 0,018) in manj inteligentna (-0,54). Morda so nekoliko presenetljive pozitivne ocene solidarnostnih lastnosti pri narečnem govoru (glede na knjižni pogovorni jezik +0,29): dijakom sem bila bolj všeč (+0,89), zdela sem se jim bolj prijateljska (+0,74, Sig 0,017), boljši človek (+0,50), a manj fleksibilna (-0,50).

Pri komentiranju za skoraj celo oceno višjega povprečja pri solidarnostnih lastnostih v primerjavi s statusnimi pri narečnem govoru v ljubljanskem razredu lahko potegnemo vzporednico s Skubičevim raziskavo, kjer so anketiranci do narečja pokazali visoko stopnjo simpatije, govorce ovrednotili kot zabavne, duhovite, razumevajoče, iskrene in odkrite, hkrati pa omejene in neumne (Skubic, 2005, 208–209). Rezultati po eni stra-

13 El-Dash in Tucker (1975) sta to spoznanje potrdila glede arabščine in angleščine v Egiptu, Carranza in Ryan (1975) glede angleščine in španščine pri mehiško-ameriških in anglo-ameriških študentih, Ryan in Carranza (1975) glede standardne angleščine in angleščine z mehiškim naglasom pri mehiško-ameriških, črnih in anglosaških govoricah (prim. Fasold, 1996, 158; Edwards, 2009, 89–91). Kot piše Edwards, gre pri težnji, da govorniki nestandardne variante sprejmejo nenaklonjene stereotipe glede lastnega govora in se strinjajo z njimi, za enega najbolj grenkih vidikov pri jezikovnih stališčih in to interpretira kot jasno potrditev »reakcije manjšinske skupine«, pri čemer gre za jezikovno manifestacijo družbene nadvlade oziroma podrejenosti (Edwards, 2009, 89–93). Labov je v raziskavo r-ja v New Yorku dokazal, da so močno negativna stališča do lastnega načina govorjenja ob siceršnji jezikovni negotovosti značilna za ameriški nižji srednji razred (Labov, 1972, 117). Oklepanje simbolov prestiža (med drugim uporabe standardnega jezika) zaradi občutka negotovosti je sicer značilno za socialno mobilne osebe, ki se na novo povzdignejo v socialno elito, težnje zgledevanja po standardnem jeziku v slovenskem prostoru pa lahko opazimo še pri geografsko mobilnih osebah (Skubic, 2003, 217–218).

Slika 2: Povprečne ocene različnih lastnosti govorce v ljubljanskih razredih glede na uporabljeno jezikovno zvrst
Figure 2: Average ratings for different dimensions of the speaker in Ljubljana according to language variety used

ni kažejo na idealizacijo narečij in na prepoznavanje narečnega govorca kot pristnega, iskrenega, dobrega, družabnega ipd., po drugi strani pa na nekakšno pokroviteljstvo ter nižje vrednotenje intelektualnih sposobnosti in drugih lastnosti, povezanih s statusom.

Če pogledamo ocene v obeh razredih, v katerih sem govorila knjižno, vidimo, da pri statusni razsežnosti ni bistvenih razlik (nekoliko očitnejša je le razlika pri oceni bogastva, glede česar so me v ljubljanskem razredu ocenili za 0,54 nižje), medtem ko je pri oceni solidarnostne razsežnosti odstopanje nekoliko večje (v ljubljanskem razredu -0,36 glede na idrijskega), pri čemer so razlike največje pri prijateljskosti (-0,70, Sig 0,040) in stopnji zaupanja (-0,66).

Primerjava ocen pri narečnem govoru kaže, da so me dijaki v Ljubljani ocenili nižje pri statusnih lastnostih (-0,57), posebej izstopajo ocene vodstvenih sposobnosti (-1,15, Sig 0,003), izobraženosti (-0,76, Sig 0,08) in bogastva (-0,50), a nekoliko višje glede solidarnostnih lastnosti (+0,29), pri čemer lahko izpostavimo posebej visoke ocene splošne všečnosti (+1,68 v ljubljanskem razredu glede na idrijski razred, Sig 0,014), fleksibilnosti (+0,55) in samozavesti (+0,52).

Zanimivo je, da so me dijaki pri solidarnostnih lastnostih tako v Ljubljani kot v Idriji ocenili višje v razredu, v katerem je bila uporabljena govorna varianta drugačna od tiste, ki je večini dijakov bližje (idrijski dijaki so me višje ocenili, ko sem govorila knjižno, ljubljanski pa, ko sem govorila v narečju). Tu je na podlagi odgovorov na zadnji dve anketni vprašanji smiselno dodati, da je bila dijakom v Idriji uporaba narečja nenavadna predvsem zaradi formalnega govornega položaja, saj bi v teh okoliščinah in glede na mojo vlogo pričakovali knjižni jezik, kar nekaj dijakov v Ljubljani pa je mojo knjižno pogovorno slovenščino ocenilo kot uradno, formalno, premalo pogovorno in sproščeno.

4.2 Odgovori na vprašanja odprtega tipa

Pri analizi odgovorov na vprašanja odprtega tipa v besedilu predstavim glavne poudarke in razliko med ljubljanskim in idrijskim razredom, v opombah pa podrobnejše podatke.¹⁴

Na prvo vprašanje odprtega tipa so dijaki odgovarjali na mojo pobudo, nanašalo pa se je na dvojezičnost in je služilo preverjanju obsežnosti odgovora glede na upo-

¹⁴ V opombah praviloma najprej navajam najpogostejše odgovore, pri čemer so uporabljeni izrazi podani brez narekovajev, število pojavitev pa je zaradi ekonomičnosti in preglednosti pisano s številkami. Posamezne daljše in bolj raznovrstne dijaške komentarje vsebinsko povzemam in v narekovajih navedem posamezne citate. Podrobnejša analiza z vsemi zapisanimi komentarji je na razpolago pri avtorici članka.

rabljeno jezikovno zvrst pri mojem nagovoru. Ostala vprašanja je dijakom razdelila učiteljica po mojem odhodu iz razreda. Najprej so se opredelili glede splošnega vtisa, ki sem ga naredila nanje, potem so komentirali moj govor oziroma jezik, nazadnje pa so se opredelili, če bi sami v taki situaciji izbrali isto jezikovno varianto. Odgovori pomembno prispevajo k interpretaciji ocen pri lestvicah semantičnega diferenciala.

4.2.1 Vprašanja o dvojezičnosti

Pri posrednem preverjanju stališč do knjižnega pogovornega jezika oziroma narečja na podlagi obsega odgovorov na vprašanja o dvojezičnosti¹⁵ se kažejo odstopanja v smer potrditve hipoteze, da bodo idrijski dijaki v primerjavi z ljubljanskimi kolegi napisali več, ko bodo nagovorjeni v narečju, saj jim je to bližje, vendar je utemeljenost tovrstne interpretacije zaradi sorazmerno majhnega odstopanja (povprečno 5 besed več v idrijskem razredu) in sorazmerno majhnega vzorca vprašljiva.

Z vsebinskega vidika so za namen te razprave posebej zanimivi odgovori štirih dijakov in zabeleženi ustni komentar, ki pričajo, da imajo dijaki tudi obvladovanje knjižnega jezika in narečja, torej zvrsti istega jezika, za dvojezičnost.¹⁶ Na vprašanje, kdo je dvojezičen, je idrijski dijak napisal, da »TUDI TISTI, KI GOVORIJO NAREČJE,« ljubljanski dijaki pa: »Dvo/večjezični je vsak. Vsi govorimo svoje narečje, znamo pa seveda tudi slovnični jezik.« – »Dvojezična oseba je že oseba z narečjem svojega maternega jezika, saj dostikrat ni razumljiv, če ga uporabljamo.« – »Vsak človek, ki zna govoriti knjižni jezik in neko svoje narečje, ali pa pač človek, ki se zna sporazumevati v več jezikih.« Isti dijaki so napisali, da se dvojezični soočajo z vprašanji, »v katerem jeziku naj govorijo«, »z vprašanji pravilnosti njihovega izra-

žanja« in »s problemi uporabe na pravem mestu«, saj »dostikrat pride do nerazumevanja«, predvsem »v situacijah, ko je različno naglaševanje in nekomu pomeni beseda nekaj drugega kot drugemu.« Na tem mestu naj izpostavim še ustni komentar enega izmed idrijskih dijakov, ki je ob oddajanju lista z odgovori svojo učiteljico angleščine v narečju vprašal, če je ona dvojezična. Ker se je učiteljica ob tem le nasmehnila, je odgovoril sam: »Ja, sewide ste,« pri čemer sem sama pričakovala, da bo nadaljeval, da zelo dobro obvlada angleščino, on pa je rekel: »idrščina pa slownščina«.

4.2.2 Splošni vtis

Pri odgovorih na vprašanje »Kakšen vtis je naredila nate predavateljica? Kako bi jo opisal-a?« se je izkazalo, da je bil prevladujoč vtis, ki sem ga naredila na dija-ke, zelo dober, najpogosteje so me opisali kot prijazno. Potrdila se je hipoteza, da bodo v razredih, kjer bom govorila v narečju, moj govor oziroma jezik večkrat izpostavili že v odgovoru na to vprašanje. Medtem ko se je jezika v razredu, kjer sem govorila knjižno, v Idriji dotaknilo le 10 %, ¹⁷ v Ljubljani pa (presenetljivo) kar 61 % dijakov, ¹⁸ je v idrijskem razredu, kjer sem uporabila narečje, to storilo 79 % dijakov, v ljubljanskem pa prav vsi, torej 100 %, kar posredno potrjuje, da je v Idriji narečno obarvana govorica pri učitelju vendarle manj nenavadna kot v Ljubljani.

Nekoliko presenetljivo se zdi, da je v zvezi z narečjem največ dijakov v Idriji napisalo, da jih je to (zelo) motilo in da bi morala kot predavateljica govoriti knjižno oziroma slovensko, ¹⁹ medtem ko se je dijakom v Ljubljani to večinoma zdelo bodisi predvsem zanimivo bodisi so to izpostavili kot dejstvo, nekaterim pa je bilo to eksplicitno všeč oziroma sem prav s tem nanje naredila dober vtis, le maloštevilnim se je to zdelo čudno

15 Vprašanja so se glasila: »Kdo je dvo-/večjezičen/-čna? Si tudi ti dvo-/večjezičen/-čna? V kakšnih situacijah so vprašanja v zvezi z dvo-/večjezičnostjo posebej aktualna? S kakšnimi vprašanji se soočajo dvo-/večjezični?«

16 Kot dvojezično osebo dijaki sicer najpogosteje opredeljujejo nekoga, ki govori dva ali več jezikov, pri opredeljevanju pogosto navajajo tudi merila (enakovredne, dobre) sporazumevalne zmožnosti v dveh jezikih, rabe dveh jezikov v vsakdanjem življenju, prepoznavanja dveh jezikov kot maternih, življenja na dvojezičnem območju in usvajanja dveh jezikov že od otroštva naprej. Večina dijakov (55 oz. 51 %) se nima za dvojezične, 33 dijakov (31 %) pa, kar je povezano z njihovim različnim razumevanjem dvojezičnosti.

17 Dijaka sta napisala, da lepo oziroma razumljivo govorim.

18 To razmerje je verjetno tudi posledica moje neosrednje variante knjižnega pogovornega jezika (prim. tudi zaključek). 10 dijakov (30 %) je moj jezik označilo kot (slovnično, knjižno) pravi slovenski jezik, 4 (12 %) kot (preprosto) knjižno slovenščino, 2 kot (lep) knjižni pogovorni, 2 kot zborni jezik, 2 kot lepo govorjeno slovenščino, en dijak je napisal, da sem govorila čist jezik, drugi pa, da sem govorila slovnično in da se vidi, da hočem »izpustiti idrijsko narečje«; 6 (18 %) jih je napisalo, da sem (zelo) lepo govorila oziroma se izražala. Tudi več drugih komentarjev se nanaša na pravilnost, uradnost in formalnost mojega jezika, npr.: »govor 'za na TV ali radio'«, »malo preveč uradno«. Dijakinja pravi: »Nikoli ne bi mislila, da je z območij z veliko narečij,« dijak pa nasprotno, da »vsake toliko časa reče kakšno narečno besedo«.

19 6 (25 %) dijakov je to (zelo) motilo, 5 (21 %) jih je napisalo, da bi lahko oziroma bi morala (kot predavateljica) govoriti bolj knjižno oz. slovensko, 2 sta to izpostavila zgolj kot dejstvo, eden je komentiral, da me narečje »naredi bolj domačo in sproščeno«, drugemu se zdi, da se uporaba narečja »za slavista zelo spodobi«, na tretjega sem s tem »naredila vtis«. Prim. tudi komentarje v opombi 28.

oziroma smešno,²⁰ kar se sklada tudi z ocenami pri solidarnostnih lastnostih na lestvicah semantičnega diferenciala (prim. razdelek 4.1). V obeh razredih je nekaj dijakov izpostavilo nenavadnost izbire glede na moje poklicno ukvarjanje s slovenščino.²¹

4.2.3 Govor oziroma jezik

Na vprašanje glede govora oziroma jezika (»Kako ti je bil všeč njen govor oziroma jezik?«), ki je sledilo lestvicam semantičnega diferenciala, je pri uporabi knjižnega pogovornega jezika 24 % dijakov v Idriji in 36 % dijakov v Ljubljani napisalo, da jim je bil jezik všeč, v obeh razredih so večinoma ocenili, da je bil slovnično pravilen, knjižni (pogovorni oz. zborni), lep (slovenski), izpopolnjen jezik. Predvsem v Ljubljani so bili pogosti kritični komentarji, da je jezik zvenel preveč naučeno, nenaravno, nesproščeno, kar bi verjetno lahko pripisali tudi moji neosrednji varianti knjižnega pogovornega jezika. V tem kontekstu je zelo zanimiva tudi raba izraza slovničen, ki bi bila morda vredna nadaljnje raziskovalne pozornosti.²² 14 % dijakov v Idriji je napisalo, da bi

lahko govorila v narečju (po kanomeljsko, v domačem jeziku oziroma po domače).

Tako kot pri odgovorih glede splošnega vtisa se tudi pri odgovorih na vprašanja o govoru oziroma jeziku kaže, da se je idrijskim dijakom moj narečni govor zdel (preveč) narečen oziroma je vseboval preveč narečnih besed (42 %) in jim ni bil všeč (38 %),²³ medtem ko je večina ljubljanskih dijakov zapisala, da jim je bil (kar polovici od teh zelo) všeč (45 %) in da se jim je zdel zanimiv (29 %), več je mnenj glede neustreznosti narečja za ta govorni položaj in otežene razumljivosti.²⁴

4.2.4 O izbiri jezikovne variante

Odgovori na zadnje vprašanje (»Bi ti sam-a na njenem mestu v taki situaciji izbral-a isto jezikovno varianto?«²⁵) so pokazali, da bi od dijakov v razredih, v katerih sem govorila knjižno, 52 % v Idriji²⁶ in 27 % v Ljubljani izbralo isto jezikovno varianto, v Ljubljani še 12 % verjetno, 24 % pa bi jih težilo k bolj pogovorni varianti knjižnega jezika.²⁷

- 20 10 (32 %) se je narečni govor zdel (zelo, po svoje, nadvse, bolj) zanimiv, 6 (19 %) jih je to napisalo zgolj kot opažanje (govorila v narečju, narečno, zelo opazno (primorsko) narečje), 4 (13 %) je bilo to posebej všeč oziroma sem nanje prav s tem naredila dober vtis, 4 (13 %) so izpostavili, da je bila izbira nenavadna oziroma neprimerna za javni govorni položaj, ker, kot komentira eden: »nas vedno učijo, da moramo na javnih mestih govoriti knjižno«, in drugi: »bi v šoli pričakoval bolj slovnično pravilno govorjenje, ne pa narečno«. 3 se je zdelo smešno, 2 čudno, 2 se je zdelo narečje zanimivo, z njim sem 2 dijaka (prijetno) presenetila, 2 sta izpostavila težave z razumevanjem, 2 pa sta menila, da je bilo povedano razumljivo. Nekaj dijakov komentira sproščen in domač vtis zaradi rabe narečja, menijo tudi, da je bilo zabavno, da je »pritegnilo pozornost« in »popetrilo nastop«, bolj zadržana dijaka pa menita, da je narečje delovalo nenavadno in da »ni imelo nekega namena«. Prim. še komentarje v opombi 29.
- 21 4 (17 %) dijaki v Idriji in 4 (13 %) dijaki v Ljubljani, primer iz Idrije: »Mislim, da oseba, ki študira slovenski jezik, mora vsaj pri javnem nastopu oziroma v službi govoriti v knjižnem pogovornem jeziku, ne pa v narečju.«
- 22 Podrobnosti iz ljubljanskega razreda: 12 dijakom (36 %) je bil moj govor (zelo, še kar, precej) všeč, 10 dijakov (30 %) ga je opisalo kot (slovnično, popolnoma) pravičnega, 6 dijakov (18 %) je napisalo, da je bil moj govor oziroma jezik (res uno čist, zelo, popolnoma) knjižen, 5 (15 %), da je bil (zelo) lep, 3 primeren, 3 (kar) v redu, 2 knjižni pogovorni, 2 (do potankosti) slovničen. Kritični komentarji pravijo, da jim ni bil (preveč) všeč (3), da je bil preveč naučen (2), (malo) preveč uraden (2), (naprej po en komentar) preveč napiflan, nenaraven, da je melodija preveč »za na radio«. 5 dijakov je komentiralo, da bi bila boljša izbira manj knjižna in bolj sproščena varianta, recimo: »imam raje bolj sproščen govor, četudi ni preveč pravilno slovenski«; s tem bi tudi »laže privabila poslušalce«. 3 dijaki so izkazali negotovost glede lastne zaznave morebitnega vpliva narečja, npr.: »mogoče so se poznale sledi narečja«, 1 dijak pa meni, da sem »včasih kakšno besedo ponarečila«.
- 23 Dijak je komentiral, da sem govorila »kot neizobražena oseba«, drugi je pripomnil, da imam »tak poklic, da bi morala govoriti zborno«. 2 dijakoma je bil govor všeč, saj sem, kot komentira eden izmed njih, »z njim delovala sproščeno in domače«, drugi pa pravi, da se »za slovenista vendar spodobi, da ga zanima tudi dialektologija«.
- 24 14 dijakom (45 %) je bil govor (kar 7 od teh zelo) všeč, 2 kar všeč, 9 (29 %) se je zdel (zelo, precej) zanimiv, utemeljitve se nanašajo na pozitiven odnos do narečij, njihovo zanimivost in lepoto, kot npr.: »Vsako narečje je po svoje zanimivo.« 3 dijakom ni bil (2 preveč) všeč (1 za predavateljico). 3 se je zdel (1 kar malo) smešen, 2 sproščen, posameznikom (vsak komentar po enkrat) drugačen, zabaven, izviren, znan, narečen, poln narečnih značilnosti, nepričakovan. 6 dijakov je navedlo začudene in neodobravajoče komentarje glede možnega nerazumevanja, neprimernosti rabe v šolskem okolju in glede na mojo vlogo učiteljice slovenščine, primer: »Nisem navajen poslušati takega jezika, sploh pri uri, kjer se učimo govoriti slovnično.«
- 25 Tovrstno vprašanje sem prevzela iz Bourhis, Giles in Lambert, 1975.
- 26 Odločitev sta 2 dijaka utemeljila takole: »ker je prišla v javno ustanovo«, »drugače me ne bi vzeli resno«. En dijak je na vprašanje odgovoril z verjetno, drugi z mogoče in dodal, da ne zna tako pravilno govoriti slovensko. 6 (29 %) jih je odgovorilo, da ne, od tega bi eden izbral »slengovsko jezikovno varianto«, ena bi govorila »po domače«, druga pa »knjižni pogovorni jezik« – moj jezik je opredelila kot zborni knjižni jezik, ki ji ni bil ravno všeč, ker je bil »čisto pravilen«. 2 dijaka sta bila neopredeljena.
- 27 Tudi v teh podatkih se kaže distanca do moje variante knjižnega pogovornega jezika, saj velik delež dijakov mojega govora sploh ni identificiralo z njim. 9 dijakov (27 %) je odgovorilo, da bi izbrali isto jezikovno varianto, »ker bi nastopal pred ne majhnim občinstvom in spodobilo bi se,« kot je utemeljil eden izmed njih. 8 dijakov (24 %) bi na mojem mestu težilo k bolj pogovorni varianti, govorili bi recimo »ne popolnoma pravilno«, »bolj sproščeno« in »manj uradno«. 7 dijakov bi verjetno ali mogoče ravnali tako, kot sem jaz. 3 dijaki so odgovorili nikalno, 2 z »ne vem«, 3 dijaki so izrazili dvom o svoji sporazumevalni zmožnosti v knjižnem jeziku, eden pravi: »Mogoče bi poskušal, ampak mislim, da mi tako pravilno ne bi uspelo govoriti.«

Večina dijakov (79 % dijakov v Idriji²⁸ in 68 % v Ljubljani²⁹) v razredih, kjer sem govorila narečno, na mojem mestu ne bi izbrala iste jezikovne variante, kar večinoma utemeljujejo z neprimernostjo narečja v tem govornem položaju, saj gre v razredu za javni in formalni nastop pred občinstvom.

5. ZAKLJUČEK

V raziskavi smo ugotavljali stališča do knjižnega govornega jezika oziroma narečja pri gimnazijcih v Idriji in Ljubljani. V prvem od dveh poskusov s tehniko prikritih dvojic, pri katerem so me dijaki ocenjevali kot potencialno predavateljico sociolingvistike, so mi idrijski dijaki tako pri statusnih kot pri solidarnostnih lastnostih prisodili nižje ocene v razredu, v katerem sem govorila v narečju, kar se sklada z ugotovitvami drugih raziskav, da govorci nestandardnih variant kljub pričakovanju, da bodo svojo govorno varianto, ki jim predstavlja element skupinske identifikacije in osebne identitete, ocenili višje vsaj pri solidarnostnih lastnostih, svoj govor vrednotijo negativno. Ob tem se glede na odgovore na vprašanja odprtega tipa zastavlja vprašanje vpliva konteksta raziskave na pridobljene ocene. V Ljubljani sem bila pri narečnem govoru statistično pomembno nižje ocenjena pri statusnih in višje pri solidarnostnih lastnostih. Za skoraj celo oceno višje povprečje pri solidarnostnih lastnostih v primerjavi s statusnimi lastnostmi potrjuje idealizirano dožemanje narečnega govorca kot iskrenega, dobrega, družabnega ipd., hkrati pa nižje vrednotenje

njegovih intelektualnih sposobnosti in drugih s statusom povezanih lastnosti. Tako dožemanje bi lahko temeljilo tudi na izkušnjah iz različnih govornih položajev in dogodkov ter dožemanju le-teh – neformalnih oz. zasebnih z neknjižnimi zvrstmi v nasprotju s formalnimi oz. javnimi s tam rabljenimi jezikovnimi zvrstmi.

Odgovori na vprašanja odprtega tipa so povedni s stališča izrazja, ki ga za opis govora uporabljajo dijaki (zanimiva je recimo raba izrazov pravičen, lep in slovničen pri opisu knjižnega govora), komentarji ljubljanskih dijakov pa morda kažejo tudi na specifičnost mojega knjižnega pogovornega jezika: da je varianta, ki jo govorim kot rojena govorka rovtarskega narečja/kanomeljskega govora, drugačna od osrednjeslovenske, verjetno z manjšo stopnjo redukcije in drugačnimi razmerji pri kolikosti samoglasnikov (prim. opombi 22 in 27, najbrž so s tem povezane tudi pripombe o nesproščenosti, resnosti). V Idriji je taka varianta bolj ali manj pričakovana, kvečjemu morda malo premalo regionalna. Zelo različni komentarji dijakov kažejo ne samo na različnost stališč do knjižnega pogovornega jezika oziroma narečja, temveč tudi na različnost zaznave istega govorca, npr. stopnje narečnosti njegovega govora.

V sledečem članku, ki bo vsebinsko tesno povezan s tem, bo predstavljen drugi poskus z rezultati, podana bo statistična primerjava rezultatov obeh poskusov in kritično ovrednotenje raziskave z možnostmi za izboljšave pri morebitnih nadaljnjih tovrstnih raziskavah, ki bi lahko dodatno osvetlile sociolingvistična razmerja v slovenskem jezikovnem prostoru.

28 Kot utemeljmeta 2 idrijska dijaka, ker sem »prišla uradno, ne kot prijateljica« in »ker za človeka s stopnjo izobrazbe to ni primerno«. Od 3 idrijskih dijakov, ki bi tudi sami izbrali narečje, 1 izbiro utemeljuje: »Da, saj je narečje del jezika. Knjižni jezik je tako ali tako umetno ustvarjen.«

29 21 (68 %) dijakov je napisalo, da ne bi izbrali iste jezikovne variante, 3 verjetno ne; 6 (19 %) izmed teh bi govorilo knjižno slovenščino, 3 (1 nekoliko) bolj knjižno, 2 knjižni zborni, 2 knjižni pogovorni, 2 (1 slovnično) pravilno slovenščino, 1 bolj pogovorni jezik. Nekaj izmed 7 utemeljitev glede neprimernosti uporabe narečja v formalnem položaju in uradni ustanovi: »Bi se spodobilo, da bi pred učenci uporabila knjižni pogovorni jezik.« – »Saj to ni primerno za k pouku, sploh ne slovenščine.« – »Mislim, da je potrebno v takšnih ustanovah govoriti lepo knjižno slovenščino.« 2 komentarja se nanašata na vprašanje razumevanja, 1 dijakinja bi bilo ob uporabi narečja nelagodno, 1 pa vidi tole težavo: »Poslušalce potem bolj pritegne jezik in večinoma poslušajo način izražanja. Vsebinsko izgubi svoj učinek.« 3 dijaki bi na mojem mestu prav tako izbrali narečje, saj, kot utemeljuje ena izmed njih, »bi se še najbolj razumela«. 2 dijakinja sta napisali, da bi narečje uporabili le, »če bi se mi zdel moj narečni jezik nekaj posebnega« oziroma »če bi želela prikazati neko narečje«.

GRAMMAR SCHOOL STUDENTS' ATTITUDES TO SLOVENE LANGUAGE VARIETIES:
RESEARCH WITH THE MATCHED-GUISE TECHNIQUE

Maja BITENC

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-mail: bitenc.maja@ff.uni-lj.si

SUMMARY

The paper deals with the first of two experiments with the socio-psychological methodology of the matched-guise technique. The experiment aimed to investigate language attitudes to spoken standard Slovene and a distinctive Cerklje local dialect, which belongs to the varieties with high prestige and strong significance for local community identity. It was carried out at two grammar schools: in Idrija, where the dialect is common, and in Ljubljana, where a variety closer to standard Slovene is generally spoken. A total of 107 grammar school students took part.

A speaker gave a short speech in two classes, speaking the dialect in one class and the standard in another. Students rated her as a potential teacher of sociolinguistics on 14 bi-polar semantic differential rating scales, ordered randomly (6 status-stressing dimensions: intelligent, educated, successful, ambitious, a leader, wealthy; and 8 solidarity-stressing dimensions: kind, friendly, good, sociable, trustworthy, likeable, self-confident, flexible), as well as answering several open questions on the agreeableness of the speaker and her speech. Statistical tests (one-way ANOVA) were performed for the quantitative part of the results using IBM SPSS, with a statistical relevance of Sig ≤ 0.05.

The ratings show that in Idrija the speaker was rated higher on both status-stressing and solidarity-stressing dimensions when using the standard variety. This concurs with comparable research indicating that speakers of non-standard varieties rate their own variety lower in both status and solidarity dimensions, despite the expectation that they would rate it higher at least in solidarity dimensions, since it is an element of their group identification and personal identity. However, the answers to the open questions show that the low ratings could also be due to the context: some students commented on the inappropriateness of the dialect for the rather formal school environment and for the speaker's role as a language teacher. In Ljubljana, the speaker was rated significantly higher in status dimensions when using the standard variety and in solidarity dimensions when using the dialect. The significantly higher ratings for solidarity dimensions in comparison to those for status dimensions imply a kind of idealisation of dialect speakers as friendly, likeable, etc., while the assessment of their intellectual abilities and other status-related characteristics is lower.

The heterogeneous answers to the open questions show not only significant differences in attitudes to the dialect and the standard, but also differences in perception of the same speech sample, e.g., the degree of its local dialect colouring, as well as the specificity of the dialect speaker's standard language variety.

In the subsequent article, the second experiment will be presented, along with a comparison of the results and a critical analysis of both experiments, as well as possible improvements for potential future research.

Key words: sociolinguistics, social psychology, language attitudes, Slovene spoken standard, dialect

LITERATURA

- Baker, C. (1995):** *Attitudes and Language*. Clevedon, Multilingual Matters.
- Billig, M. (1996):** *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Bitenc, M. (2009):** Jezik za katedrom: pogledi dijakov na narečje oziroma knjižni pogovorni jezik. V: Stabej, M. (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike (Obdobja 28)*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 75–81.
- Bourhis, R., Giles, H., & Lambert, W. (1975):** Social Consequences of Accommodating One's Style of Speech: a Cross-national Investigation. *International Journal of the Sociology of Language*, 6. Stanford, 55–71.
- Cankar, G. & Bajec, R. (2003):** Velikost učinka kot dopolnilo testiranju statistične pomembnosti razlik. *Psihološka obzorja*, 12, 2. Ljubljana, 97–112.
- Carranza, M. A. & Ryan, E. B. (1975):** Evaluative Reactions of Bilingual Anglo and Mexican American Adolescents toward Speakers of English and Spanish. *International Journal of the Sociology of Language*, 6. Stanford, 83–104.
- Edwards, J. (2009):** *Language and Identity*. New York, Cambridge University Press.
- El-Dash, Linda & Tucker, G. R. (1975):** Subjective Reactions to Various Speech Styles in Egypt. *International Journal of the Sociology of Language*, 6. Stanford, 33–54.
- Fasold, R. (1996):** *The Sociolinguistics of Society: Introduction to Sociolinguistics, Volume I*. Oxford, Cambridge, Basil Blackwell.
- Felc, N. (2007)** (neobjavljeno gradivo): Podatki o raziskavi o knjižnem pogovornem jeziku (stališča, raba, sporazumevalna zmožnost) med učenci in učitelji v šolah na Idrijskem. 7. 6. 2009 preko e-pošte posredovala avtorica.
- Field, A. P. (2006):** *Discovering Statistics Using SPSS (and Sex, Drugs and Rock'n'roll)*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications.
- Garret, P. (2010):** *Attitudes to Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Garret, P., Coupland, N. & Williams, A. (2003):** Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance. Cardiff, University of Wales Press.
- Giles, H. & Bourhis, R. (1976):** Methodological Issues in Dialect Perception: Some Social Psychological Perspectives. *Anthropological Linguistics*, 187. Bloomington, 294–304.
- Kenda-Jež, K. (2002):** Cerkljansko narečje: Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja: Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Kobal Ocvirk, J. (2010):** Najbolj seksi narečje? Od daja Preverjeno na 24ur.com: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/najbolj-seksi-narecje.html> (5. 1. 2013).
- Labov, W. (1972):** *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, Pennsylvania, University of Pennsylvania Press.
- Lambert, W. E. (1967):** A Social Psychology of Bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23, 2. Washington, 91–109.
- Lundberg, G. H. (2007):** Perceptual Dialectology and the Future of Slovene Dialects. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies*, 6. Bowling Green, 97–109.
- Nečak Lük, A. (1998):** Jezik v etničnih študijah: nekaj raziskovalnih pristopov in izsledkov iz slovenske izkušnje. V: Štrukelj, I. (ur.): *Jezik za danes in jutri: Zbornik referatov na II. kongresu*, Ljubljana, 8.–10. 10. 1998. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 77–90.
- Niedzielski, N. A. & Preston, D. R. (2003):** *Folk Linguistics*. Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- Novak Lukanovič, S. (1993):** Odnos učencev do jezika manjšine v dvojezičnem izobraževanju. V: Štrukelj, I. (ur.): *Jezik tako in drugače: Zbornik*. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 92–98.
- Osgood, C. E., Suci, G. J. & Tannenbaum, P. H. (1957):** *The Measurement of Meaning*. Urbana, University of Illinois Press.
- Pal, N. (2005):** Štajerci simpatični sami sebi. *Več*, 19, 13. 5. 2005, 13.
- Pogorelec, B. (1998):** Jezikovno načrtovanje govorne jezika pri Slovencih: Teorija, praksa in odprti problemi slovenskega zbornega jezika. V: Štrukelj, I. (ur.): *Jezik za danes in jutri: Zbornik referatov na II. kongresu*. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 56–64.
- Pulko, S. & Zemljak Jontes, M. (2009):** Raba zemljepisnih različkov slovenskega jezika glede na stopnjo izobraževanja in različne govorne položaje. V: Smole, V. (ur.): *Slovenska narečja med sistemom in rabo (Obdobja 26)*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 353–369.
- Ryan, E. B. & Carranza, M. (1975):** Evaluative Reactions of Adolescents Toward Speakers of Standard English and Mexican American Accented English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31. Washington, 855–863.
- Sagadin, J. (2003):** *Statistične metode za pedagoge*. Maribor, Obzorja.
- Skubic, A. E. (2003):** Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. V: Vidovič-Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje (Obdobja 20)*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 209–226.
- Skubic, A. E. (2005):** *Obrazi jezika*. Ljubljana, Študentska založba.
- Smole, V. (2004):** Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes. V: Kržišnik, E. (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti (Obdobja 22)*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 321–330.
- Soukup, B. (2012):** Current Issues in the Social Psychological Study of 'Language Attitudes': Constructio-

nism, Context, and the Attitude-Behavior Link. *Language and Linguistics Compass*, 6, 4. Malden, 212–224.

Toporišič, J. (2000): Slovenska slovnica. Maribor, Obzorja.

Ule, M. (2004): Socialna psihologija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Ule, M. (2009): Socialna psihologija: Analitični pristop k življenju v družbi. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.